

Napóleon és Anglia -

A csempészet szerepe a kontinentális rendszer
bukásában

jelige: Syvyan

Tartalomjegyzék

I. fejezet:

Bevezetés.....	3
----------------	---

II. fejezet:

Előzmények.....	6
-----------------	---

III. fejezet:

Csempészet a XVIII.-XIX. század fordulóján.....	9
---	---

IV. fejezet:

A csempészet hatása az angol-francia gazdasági háborúra.....	14
--	----

V. fejezet:

Összegzés.....	21
----------------	----

Függelék.....	23
---------------	----

Bibliográfia.....	26
-------------------	----

I. fejezet: Bevezetés

A XIX. század első felében Európában zajló háborúk és események, már Napóleon bukását követően is felkeltették a kutatók, írók, történészek érdeklődését. Az eltelt két évszázad során olyan mennyiségű szak- és szépirodalom született a témában, hogy azt talán egy élet is kevés lenne feldolgozni. Az érdeklődők és a kutatók előtt így szinte semmi, vagy csak nagyon kevés dolog marad titokban Napóleonról és koráról. Miért is érdemes akkor ebben a témában további kutatásokat folytatni? Véleményem szerint Napóleon története folyamatos mozgásban van. Igaz, nagyon sok új tézist nem lehet, vagy legalábbis nem könnyű megállapítani, de a történetírás és a történelemszemlélet változásai mindig új alapot adnak annak a kornak a kutatására is, amelyről azt hisszük, hogy mindent tudunk.

A felvilágosodás eszméi és a forradalmak mellett a napóleoni háborúk alapjaiban rengették meg Európa feudális oszlopait és terelték az emberiség történelmét más irányba. Dolgozatom nem eseménytörténet, így nem is szeretnék kitérni a háborúkra részletesen. Ami kutatásom középpontjában áll az a napóleoni Franciaország és Anglia kapcsolata, illetve jelen esetben a két birodalom között kirobbant gazdasági háború.

A kontinentális zárlat kihirdetésével Napóleon éles gazdasági háborút robbantott ki a szigetország és saját birodalma között. Ezzel együtt egy olyan rendszer kiépítését kezdte meg, amelyet a fennhatósága alatt álló és a vele szövetséget kötő országokban, mondhatni egész Európában, ki akart terjeszteni. A kontinentális rendszer¹ segítségével egyszerre akarta kiszorítani a brit árukat a kontinensről², megfosztani Angliát a fellevelepiacaitól és végül térdre kényszeríteni azt. Mint tudjuk, a részsikereket természetesen kivéve, a terv kudarcot vallott. Anglia korabeli hatalmas gyarmatbirodalma, amely jelentős piacot biztosított az anyaország számára, már eleve lecsökkentette a francia győzelem esélyét. A kontinentális rendszer kiépült és a zárlatot szinte minden országban bevezették. Ahol a dekrétumot nem akarták elfogadni, ott a hadsereg bevetésével próbálták rávenni az illetékeseket a rendelkezések aláírására.

Egy évvel a berlini dekrétum kihirdetése után, Oroszország is elfogadta a berlini dekrétumban foglaltakat. Napóleon 1807-re olyan birodalmat épített ki, melyet kizárólag háborúk útján aligha lehetett volna megdönteni. Mi okozta ezen birodalom bukását? A szakirodalom leginkább az 1812-ben elszenvedett oroszországi vereséget, a spanyolországi háborúk elhúzódását

¹ A kontinentális zárlat és a kontinentális rendszer két különböző fogalom. A Napóleon által kirobbantott gazdasági háború eszköze volt a berlini dekrétumban kihirdetett zárlat, amelyet minden általa közvetve vagy közvetlenül uralt országra igyekezett kiterjeszteni. Ahogy a zárlatról szóló rendelkezést egyre több állam elfogadta, úgy szélesedett ki egyre inkább a kontinentális rendszer.

² Földrajzilag természetesen Anglia is a kontinenshez tartozik, azért merem elkülöníteni a szigetországot Európától, mert Napóleon számos visszaemlékezésében, illetve levelében saját maga Európájáról beszél, amelybe az ő szóhasználatában Anglia nem tartozott bele.

és a francia gyarmatbirodalom széthullását okolják. Való igaz, hogy Moszkva előtt Napóleon seregének zöme odaveszett, az is tény, hogy a spanyol darázs-fészekként emlegetett konfliktus jelentős létszámot foglalt le a haderőből és az is vitathatatlan, hogy a britek Napóleon kontinensen történő térnyerését kompenzálták azzal, hogy 1805-től kezdődően folyamatosan foglalták el a francia gyarmatbirodalom minden részét, amely jelentős mértékben hozzájárult a francia gazdaság 1811-es válságához. Tény, hogy ezek az események együttvéve komoly, akár végleges károkat okoztak volna Napóleon birodalmának, azonban azt is figyelembe kell vennünk, hogy ezek az események nem egy időpontban, nem egyszerre hatottak és külön – külön már nem lettek volna elegek ahhoz, hogy bukásra ítéljék a Francia Birodalmat.

Mindezek mellett meg kell említenem két, véleményem szerint, kiemelkedően fontos dolgot, amely a az imént felsorolt eseményekkel szemben folyamatosan jelen volt a napóleoni birodalom fennállása alatt és már a kezdetektől fogva aláásta a kontinentális rendszer sikerét. Az első ilyen a különböző nemzetek függetlenedési mozgalmi, melyeket igaz Napóleon leverte és kemény kézzel megtorolt, de pont emiatt nagyon komoly franciaellenességet is táplált a korban. Azonban dolgozatomban nem ezzel a ponttal akarok foglalkozni, hanem a másodikkal, amelyik véleményem szerint a csempészet.

A témával kapcsolatos kutatásaim és olvasmányaim során több olyan művel is találkoztam, amely említi a csempészetet, azonban egyik sem foglalkozik részletesen vele. Eddig nem találkoztam olyan szakirodalommal, mely problémaként mutatná be a fekete kereskedelem létét, terjedését és mértékét, amely szerintem igen neuralgikus pont egy gazdasági háborúban, illetve egy gazdasági rendelkezésre építő birodalomban.

A fekete kereskedelem témakörével, mint említettem, erre a korszakra vetítve kevesen foglalkoztak. Geoffrey Ellis könyve amely a *Napoleon's continental blockade: The Case of Alsace* (*Napóleon kontinentális zárlata: Elzász esete*) címet viseli alapvetően gazdasági szempontból közelíti meg Elzász területének történetét a kontinentális zárlat ideje alatt. Ennek ellenére azonban a csempészet problémájának alig hét oldal jut. Jean Tulard *Napóleon* monográfiájában egy 3 oldalas alfejezetben ír a fekete kereskedelemről, azonban egyetlen központ említésével elintézi a dolgot. Francois Cruzet a korról kapcsolatos gazdasági kutatásait a *L'économie britannique et le blocus continental* (*Az angol gazdaság és a kontinentális zárlat*) (1806-1813) című művében összegzi, azonban ebben a műben sem kapunk probléma centrikus leírást a fekete kereskedelemről. E. Keble Chatterton a *King's cutters and smugglers 1700-1855* című, 1912-es művében ad áttekintést főleg az angol csempészetéről. Azonban ez a könyv sem problémaként kezeli a fekete kereskedelmet, hanem csak képeskönyvszerűen anekdotázik. Amiért fontos ezeket a műveket megemlíteni és kiemelni a többi közül, az hogy szerzőik nagyon komoly forráskutatást végeztek, melynek

köszönhetően ma hozzáférhetünk ezen téma forrásaihoz is, ráadásul a mai technika lehetőséget ad ezeknek digitális megtekintésére is.

Természetesen felmerülhet a jogos kérdés, hogy milyen forrásokról lehet ebben az esetben szó? Maradt –e valami egyáltalán, hiszen csempészetéről beszélünk, illegális kereskedelemről melynek komoly feltétele az, hogy titokban, hátrahagyott nyom nélkül menjen végbe. Nos meglepő módon sok anyag maradt ránk. Periratok, levelezések, jegyzőkönyvek, évkönyvek, a Kereskedelmi Kamara- és az Államtanács iratai is tesznek említéseket a fekete kereskedelemről. Fennmaradt néhány, a téma szempontjából nagyon értékes forrásként szolgáló csempésznapló és visszaemlékezés is. Forrásaink tehát vannak, akkor mégis mi lehetett annak az oka, hogy nem foglalkoztak a csempészetrel eddig behatóan?!

A csempészet problémája nem csatolható egy adott eseményhez, a történelem során folyamatosan jelen volt és minden államnak meg kellett küzdenie vele. Talán ez lehet az oka annak, hogy nehéz a témát egy adott történeti kontextusba helyezni. A zugkereskedelem azonban a Napóleon által kihirdetett gazdasági és kereskedelmi alapokon nyugvó kontinentális zárlatot vizsgálva, véleményem szerint kézzelfogható és meghatározó problémává vált. Nem csak Anglia gazdasági válságából történő kilábalását segítette, hanem komoly szerepe volt a napóleoni kontinentális rendszer eredménytelenségében is.

II. fejezet: Előzmények

1802. március 27-én Anglia és Franciaország képviselői aláírták az amiensi békét. A szerződés azonban nem volt hosszú életű, hiszen a benne felvázolt viszonyok sem Angliának sem Napóleonnak nem feleltek meg. Az ellentétek 1803. márciusára újultak ki. Napóleon tudatosan szegte meg a béke egyes pontjait, így provokálva a szigetországot. A britek csalódtak, amikor Napóleon megtagadta a kereskedelmi tárgyalások megkezdését, leginkább saját merkantilista meggyőződése miatt. Szerette volna megtartani az európai piacot a francia áruk számára. Angliát aggasztotta az is, ahogyan Napóleon véghez vitte a német átrendezést és szinte kisemmizte az angolbarát Ausztriát. Itáliában sikerült rátennie a kezét Genovára és Toscanára is. A Belgiumban teljessé vált francia befolyás megerősödött Batáviában és Guyanban is. A szigetország számára egyre több és több piac veszett el.³ Napóleon tudatosan próbálta megfosztani Angliát felvevőpiacaitól. Tudta, hogy egy gazdaságilag meggyengült és ezzel együtt társadalmi válságba sodort országot könnyebben sikerülhet legyőzni. A konfliktus kirobbanását végül Málta kiürítésének problémája váltotta ki, Napóleon több javaslatot is tett, azonban az angolok hallani sem akartak arról, hogy egy ilyen fontos pontot kiengedjenek a kezükből. Mivel megegyezés nem született, az angolok a brit kikötőben horgonyzó francia hajókat lefoglalták. Megvolt a tökéletes ürügy Napóleon számára. Letartóztatta a Franciaországban élő angol állampolgárokat és csapatai bevonultak Hannoverbe, valamint több dél-itáliai kikötőbe. Az angol-francia háború újra kitört.⁴

Napóleon dédelgetett álma volt, hogy seregével partra szállhasson Angliában, azonban a London bevételéhez és ott a tartós hatalom fenntartásához szükséges haderőt képtelenség lett volna megfelelő gyorsasággal átszállítani a szigetországba.

„...Franciaország, dicsőségének legmagasabb fokán állott. E' dicsőség bármi roppant nagyságú volt is, mind a' mellett bizonyos alapon nem nyúghatott, hacsak halálos ellensége Anglia olyan karba nem hoztatatik, hogy az többé őt ne gyalázhassa, vagy pénzért ne gyaláztathassa.”⁵

Ezen elképzelés terveit Napóleon az 1805-ös Trafalgar-nál elszenvedett vereség után söpörte le végleg az asztalról. A francia flotta ütőképes része teljesen megsemmisült a csatában. Habár a császár gondot fordított flottájának újjáépítésére, nem volt képes felvenni a versenyt a brit flottával. Bonaparte birodalmának kiterjedése és ezen belül a tengerpartok igényelték volna a folyamatos

³ Britt, Albert Sidney: The wars of Napoleon. New Jersey, Avery Publishing Group, Inc., 1985. 144-146.p.

⁴ Tulard, Jean: Napóleon (ford.: Holub Krisztina). Budapest, Osiris, 1997. 209.o.

⁵ Bonaparte Napóleon: Napoleon önéletírása saját keze és dictálása után (ford.: Fábián Gábor). Budapest, Hasonmás, 1992. 72.o.

ellenőrzést, azonban a francia hajók nem voltak elegendően ehhez a feladathoz. Trafalgarnak köszönhetően nem csak az angliai partraszállás terve hiúsult meg, hanem azzal együtt a berlini dekretum betartatásának és a kontinentális rendszer ellenőrzésének lehetősége is.

A tengeri vereség után az angol-francia konfliktus teljes mértékben gazdasági jelleget öltött. A két fél között Európa területén nem történt fegyveres összecsapás. A kereskedelmi háború eszköze Napóleon kezében az 1806. november 21-én, Berlinben kihirdetett kontinentális zárlat volt. A blokád éreztette hatását Amerikában is és elsődleges tényezőjévé vált a császárság gazdasági és ezzel együtt politikai harcának is.⁶

„I. cikkely. A Brit-szigeteket blokád alá helyezem.”⁷

A rendelet második cikkelyében kezdi kibontani és részletezni az első pontban kihirdetett zárlatot.

„II. cikkely. Mindenféle kereskedelem vagy másfajta érintkezés a Brit-szigetekkel megtiltott...”⁸

A további pontok kitérnek arra is, hogy a „*másfajta érintkezés*” kifejezéssel pontosan mit is kíván kifejezni a császár. Tilosnak nyilvánított mindennemű postai és más jellegű összeköttetést Angliával, ezenfelül elrendelte a birodalom területén tartózkodó minden angol alattvaló azonnali letartóztatását és vagyonuk elkobzását. A britek blokádja Napóleonéval ellentétben kereskedelmi jellegű és célja Anglia gazdaságának előremozdítása és gazdagítása, míg a császár el akarta zárni Európát az angol áruk elől, ezáltal hadi fegyverré változott.⁹

A dekretumban kihirdetett zárlattal Napóleon a birodalom piacait függővé akarta tenni és rá akarta utalni a francia iparra, ezzel együtt pedig súlyos gazdasági csapást mérni Anglia gazdasági vérkeringésére. Következtetésképpen ilyen módon igyekezett a császár csődre kényszeríteni a briteket és elérni a teljes fegyverletételt.¹⁰

Azonban ahogy azt láthatjuk is, a francia császárnak nem voltak meg a megfelelő eszközei arra, hogy a rendeletet eredményesen betarthassa, így a zárlatnak csak akkor lehetett feljegyezhető eredménye, ha egész Európa Napóleon hatalmába vagy az ő ellenőrzése alá kerül. Kézenfekvő volt tehát, hogy Angliát csak úgy lehet ezzel a módszerrel legyőzni, ha a kontinens valamennyi

⁶ Tarle, Evgenij Viktorovic: Napóleon. Budapest, Gondolat, 1972. 183.o

⁷ Forrás: http://www.napoleon.org/en/reading_room/articles/files/berlin_decree.asp

⁸ Forrás: http://www.napoleon.org/en/reading_room/articles/files/berlin_decree.asp

⁹ Tarle, Evgenij Viktorovic: i.m. 183.o.

¹⁰ Tulard, Jean: i.m. 244.o.

államával sikerül elfogadtatni és betartani a zárlatot, valamint ha a lehető leggyorsabban sikerül elfoglalni a tengerpartokat. Napóleon nem feledte azt sem, hogy nyilvánvalóan az angol kereskedők mindent meg fognak tenni annak érdekében, hogy áruikat sikerüljön becsempészni európai területekre. Erre a kérdésre a császár egyetlen, logikus választ tudott adni. Egyszerűen be kell fejezni a kontinens meghódítását, hogy a dekrétumot az egész földrészre ki lehessen terjeszteni.

A berlini dekrétum kihirdetése után két évvel a francia császár bizakodva figyelhette az eseményeket. 1808-ban Angliát komoly válság sújtotta, amely kialakulásában jelentős szerepe volt a zárlatnak. Ennek már 1807-ben megvoltak az előjelei. A Kereskedelmi Kamara egyik képviselője egy jelentésben így ír az 1807 októberében Angliában uralkodó helyzetről.

„...aux cotonnades anglaises. Le commerce était ruiné, car il se trouvait réduit à quelques échanges clandestins...”¹¹

Az Európába irányuló export visszaesett. A britek szinte belefulladtak az exportra szánt, de beragadt árucikkekbe, ezzel együtt megemelkedett a munkanélküliség aránya és nagy mértéket öltött az infláció is. A válság mindezek ellenére nem mélyült el. Az 1809-es év második felében már alig mutatkoztak jelei. Ennek egyik legfontosabb oka csempészet, melyet Anglia okosan használt fel saját céljaira.

¹¹ „...az angol pamutkereskedelem romokban hever, felszámoltuk az illegális kereskedelem jelentős részét...” – Forrás: Kereskedelmi Kamara iratai. 1807. 281.p.
(<http://digitalbooks.napoleon.org/book/index.php?collection=HISTOIRETHIERS9&type=normal#>)

III. fejezet: Csempészet a XVIII. – XIX. század fordulóján

A fekete kereskedelem nem a kontinentális zárlat által előidézett probléma. Amióta árucseré és áruforgalom létezik, azóta van jelen ennek illegális és kétség kívül nagy hasznot hozó változata is. Ugyanúgy meg kellett vele küzdenie Angliának, mint Franciaországnak. Tökéletes bizonyítéka ennek, hogy az amiensi béke egyik pontjában a szerződő felek felvállalják, hogy közös erővel megpróbálják visszaszorítani a tengereken zajló kalóz- és csempésztevékenységet.¹² Az amiensi béke előtt egy 1800 júliusában keletkezett egyezményben a brit hajókkal szemben próbálták védeni a tengeren közlekedő kereskedőket. A csempészettel szembeni küzdelem ebben a dokumentumban két pontban is megmutatkozik.

*„...Il n'y a de marchandise interdite que la contrebande de guerre. Cette contrebande ne consiste que dans les objets confectionnés pour l'usage des armées. Le blé, par exemple, les munitions.”*¹³

Az egyezményt Franciaország, Oroszország, Svédország, Dánia és Hollandia is elfogadta.¹⁴

A francia császár által kihirdetett berlini dekrétum rendelkezései és a kontinentális zárlat bevezetésével kialakuló helyzet olyan táptalajt biztosított a csempészet számára, amelynek segítségével a már amúgy is általános probléma még inkább megerősödött és elterjedt a kontinensen. Azonban mielőtt részletezném a csempészet mértékét, elkerülhetetlen, hogy ejtsek pár mondatot általánosságban a csempészetről és az ellene irányuló küzdelemről.

1492 a csempészet történetében is meghatározó évszám. Amerika felfedezésével és a gyarmatosítás megindulásával az addig csak helyi szinteken, vásárokon meghatározó illegális kereskedelemnek is kiterjedtek a határai. Az új útvonalak és árucikkek legális úton óriási vagyonokhoz juttatták a kereskedőket, fekete kereskedelem és piac útján pedig ennek többszöröse lehetett a haszon. A hajózás és a kereskedelem technikai fejlődésének köszönhetően egyre nagyobb területek kerültek be a világ gazdasági vérkeringésébe, ezzel együtt az árucikkek listája is folyamatosan gyarapodott.¹⁵ Természetesen a fekete kereskedelem mindenütt megjelent és évről

¹² Britt, Albert Sidney: i. m. 76.p.

¹³ „...A háborúban minden nemű csempészet tiltott. A csempészett áruk használatát meg kell tagadni. Így például a búza, vagy a lőszer.” – Forrás: kereskedelmi egyezmény 1800. júliusából.in. Histoire du Consulat et de l'Empire. (<http://digitalbooks.napoleon.org/book/index.php?collection=HISTOIRETHIERS2&type=normal#>)

¹⁴ Ruppenthal, Roland: Denmark and the Continental System. in The Journal of Modern History, Vol 15. No.1, pp. 7-23.

¹⁵ Manfred, Al'bert Zahorovic: Napóleon (ford.: Nyilas Vera). Budapest, Gondolat, 1982. 212-213.o.

évre egyre nagyobb méreteket öltött. Egyre újabb és hatékonyabb módszereket alkalmaztak, így a XVIII. század végére, XIX. század elejére már lehetetlen volt lépést tartani vele.

A vizsgált korszak csempészeiről és módszereikről a fennmaradt források alapján egészen részletes képet kaphatunk. Geoffrey Ellis már említett művében a csempészettel kapcsolatban az északi fekete kereskedelem forrásait kutatta mélyrehatóan. Ennek keretein belül végzett egy szociális analízist, melyben arra jutott, hogy a csempészet fő munkaerejét a szegényebb társadalmi csoportokból merítette. Főleg napszámosok, fizikai munkások, halászok, hajómunkások és fuvarosok végezték a csempészett áruk szállítását, kezelését, nem meglepő így az adat, mely szerint a vádlottak 68,5 %-a közülük került ki. A csempészett árucikkek terítését kisiparosok és kereskedők végezték legális üzleteiken keresztül. Ez persze nem azt jelenti, hogy a magasabb rétegek képviselőinek tiszta lett volna a keze, sőt ők fogták össze és szervezték az egész hálózatot. Ellis művében megemlíti egy Jean-George Humann nevű embert, aki a felsőbb réteghez tartozott és hatalmas vagyonra tett szert nem éppen tiszta kereskedelem útján. Majd azt is hozzáteszi, hogy ez az ember később pénzügyminiszteri posztot kapott Lajos Fülöp uralkodása alatt.¹⁶

A csempészek listáján általában gyarmati áruk, illetve természetesen luxuscikkek szerepeltek, de a zárlat kihirdetése után, ezek mellett, Londonból kávé, cukrot, pamutot és dohányt is csempészték.¹⁷

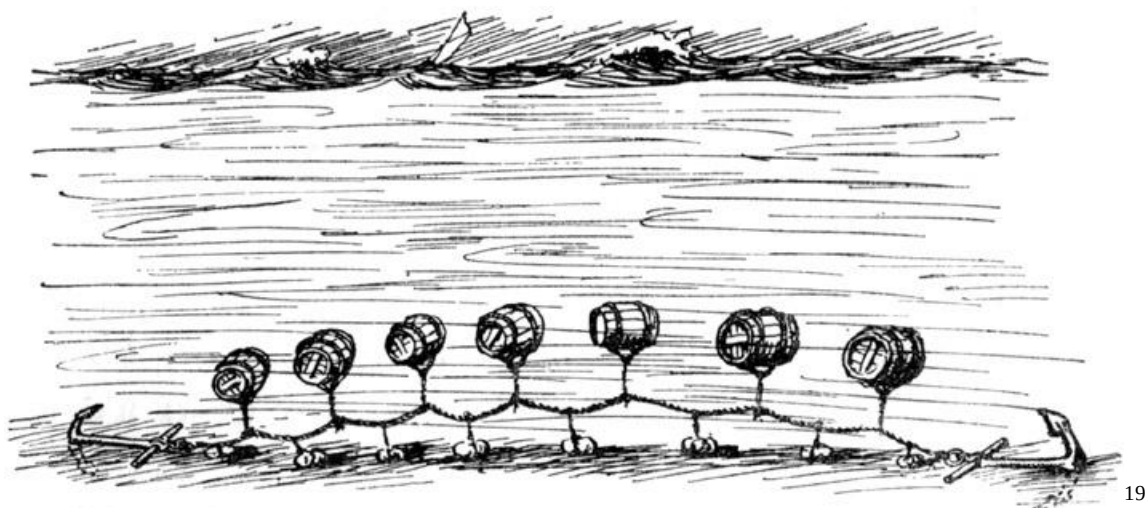
1746-ban a brit ipari kamara tagja, Robert Hanning, aki nem melleleg ex-csempész volt, elfogott egy Joseph Cockburn nevű hajóskapitányt. Vallomása rendkívül pontos adatokkal szolgál a korabeli csempészetről és megdöbbenetette még az őt kihallgató biztosokat is. Beszámolt öt hajóról, amelyről tudta, hogy állandóan foglalkoztak tea és pálinka illegális szállításával Boulogne-ba, Kent-be és Sussex-be. A kapitány által elmondott adatok legalább hat tonna teáról és két- és félezer ankers pálinkáról szólnak, hetente. Öt másik hajóról is szót ejtett, amelyeket állandóan alkalmazott, hogy brandy-t és teát csempésszenek Middleburgh-ba és a hollandiai Flushing-be.¹⁸

Vallomásában beszámol az általuk leggyakrabban használt módszerről. Ez alapján a műveletben több hajó is részt vett. A szállító hajók az éjszaka leple alatt kikötöttek egy félreeső, sekély ponton. Itt kisebb termetű, fürgébb halászhajók fogadták őket. Egyes árut helyben átpakoltak a kisebb hajókra, míg a többit elsüllyesztették. Több hordót erősítettek egy kötélre, majd annak végeire vasmacskákat kötöttek, amelyek lent tartották a hordókat a víz felszíne alatt. Az ilyen módon elsüllyesztett árut napkeltekor halászok emelték a felszínre.

¹⁶ Ellis, Geoffrey: Napoleon's continental blockade: The Case of Alsace. Oxford, Clarendon, 1981. 206.p.

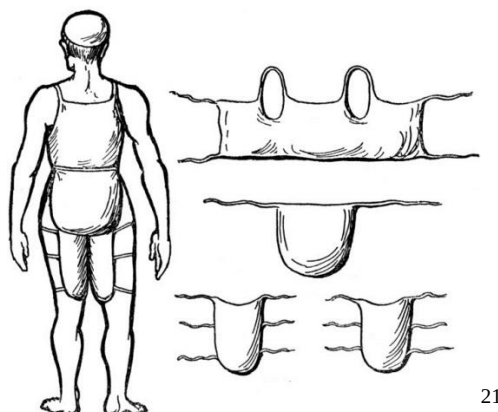
¹⁷ Tulard, Jean: i.m. 453.o.

¹⁸ Chatterton, E. Keble: King's cutters and smugglers 1700-1855. London, George Allan & Company, 1912. 56-57.p.

Olyan kikötők közelében, ahol nem volt lehetőség sekély vízbe leeresztani az árut, ott tollal kitömött zsákokat használtak, amolyan bójaként, így jelezték az elsüllyesztett hordók helyét.²⁰

Több olyan árucikk is volt, amelyet nem csak nagy mennyiségben volt érdemes csempészni. Ilyen volt többek között a tea, a kávé, a dohány illetve az alkohol. Több esetben is elfogtak tengerészeket akik saját használatra akartak ilyen árucikkeket csempészni úgy, hogy kikerüljék a vámmal járó anyagi kiadásokat. Legtöbbször testre szorítható, ruha alá felvehető övekben próbálták elrejteni.

Ebenezer Hartley kapitány 1791-ből fennmaradt periratai más módszerekről árulkodnak. East Indiamen névre keresztelt hajóján muszlint és selymet csempészték Európába. Hajójához dokkolás előtt kisebb kereskedőhajók csatlakoztak. Útközben átdobálták azokat a zsákokat, amelyeket nem akartak elvámoltatni, a kisebb hajókra, amelyek ezután lemaradtak. A kikötés után a vámosokat étellel és itallal kínálták az örököt és így a kis kereskedőhajók feltűnés nélkül beúszhattak a rakpartokig. Több alkalommal kenőpénzt is fizetett az öröknek, akik így nem vettek tudomást az árucikkek egy részéről.²²

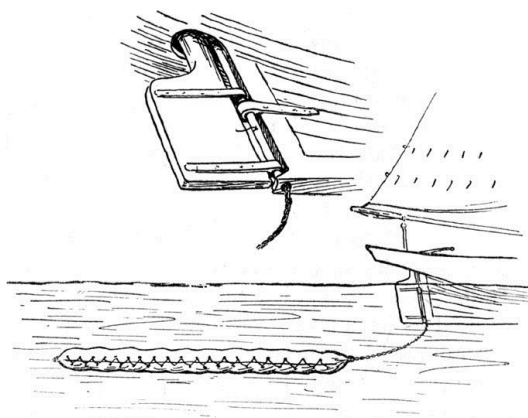
¹⁹ Illusztráció: E. Keble Chatterton

²⁰ Forrás: Actes judiciaires (Periratok) - Joseph Cockburn (<http://www.napoleonica.org/us/>)

²¹ Illusztráció: E. Keble Chatterton

²² Forrás: Actes judiciaires – Ebenezer Hartley (<http://www.napoleonica.org/us/>)

1750. június 26-án Franciaország partjainál elfogták Dow kapitány hajóját. A hírhedt ír csempész tejet és vajat csempészett hazájába. A hajó kormánylapátját tartó és mozgó vasrúdhoz egy hosszú láncot erősítettek. A láncra erősített, tollal kibélelt zsákok tejes és vajas üvegeket rejtettek. Az ilyen módon a vízfelszín alatt elrejtett árukat éjszaka hozták fel újra a szárazra.

Természetesen az imént felvázolt módszereken kívül fel lehetne sorolni még jóval többet is. A hajókat például a csempészett áruknak megfelelően alakították, rejtett kabinokat építettek be, a kifejezetten fekete kereskedelmi célokra épült hajókat duplafalúnak építették meg de sorozatosan rejtettek a hajópadló alá is árukat.²⁴ Látható, hogy a források nem a napóleoni birodalom időszakából valók, de kitűnően szemléltetik a kor csempészetének legelterjedtebb módszereit. Ezek a kontinentális zárlat ideje alatt sem változtak. Természetesen meg voltak a sajátosságai az Angliából a kontinensre irányuló fekete kereskedelemnek 1806 és 1815 között. A berlini dekrétum rendelkezései miatt a csempészek folyamatosan átvették a francia csomagolási szokásokat, bélyegeket, pecsétet hamisítottak. 1808 után az angol hajók svéd, dán, holland és norvég zászlókat felhúзва kötöttek ki a térségben.²⁵

Napoleon jól tudta, a kontinentális zárlat nem járhat sikerrel, ha nem sikerül visszaszorítania a fekete kereskedelmet. Ennek elérése érdekében meg is tette a kellő lépéseket. Saját maga szervezte meg a vámszolgálatot, melynek tagjai az adott kikötővárosokban állomásozó helyőrségből kerültek ki. Szervezettsége a rendőrséghez hasonlítható és komoly hierarchián alapult.

²³ Illusztráció: E. Keble Chatterton

²⁴ Chatterton, E. Keble: i.m. 336.p.

²⁵ Ruppenthal, Roland: i.m. 13.p.

26

A felső képen láthatjuk a vámszolgálat legalacsonyabb rangú tagját, a vámtisztviselőt (douanier). Ezek a közkatonák közül kikerült vámosok voltak a legtöbben, ők fogadták a hajókat, ellenőrizték a rakományt, végeztek házkutatásokat és járőröztek a kikötőkben. Az alul, jobb oldalt látható képen a vámszolgálat hierarchiájának közepén helyet foglaló lovas őrség (douanier a cheval) egyik tagját láthatjuk. A vámszolgálat ezen tagjai a helyőrség lovas katonái közül kerültek ki értelemszerűen. Feladatuk a szökésben lévő illetve körözés alatt álló csempészek és bűnözők felkutatása és elfogása volt. A mellette lévő kép a hierarchia csúcsán helyet foglaló vámigazgatót (directeur des douaniers) ábrázolja. Belőlük a nagyobb városokban általában kettő vagy három volt, a kisebb kikötőkben egy. A vámigazgató feladatai már inkább adminisztrációs és szervezési jellegűek voltak. Ő írta a jelentéseket és szervezte meg a járőrszolgálatot.²⁷

A kikötőkben a dokkokat acélkordonokkal kerítették el. A dokkokra így csak az oda tartozó munkások illetve az engedéllyel rendelkező tengerészek és kereskedők léphettek be. Egyes kikötőkben és nagyvárosokban a vámosok mellett képzett kutyák is szolgáltak.²⁸

A vámszolgálat mellett a csempészek felkutatására kémeket is alkalmaztak. Napóleon külön iskolát is létesített ezeknek az embereknek a kiképzésére, akik között orvosok, művészek, grófok, vendéglátósok és kereskedők is voltak. Napóleon törvénykönyvében, melyet 1804-ben a kontinentális zárlat kihirdetése előtt 2 évvel vezettek be, a csempészet és a fekete kereskedelem a már legsúlyosabb bűncselekmények közé tartozott. Az ilyen vádakban bűnösnek talált elkövetőket a rögtön ítélő bíróság 5 év letöltendő börtönre vagy akár 10 év kényszermunkára ítéltette. A fennmaradt periratok alapján megfigyelhető, hogy 1806 után több esetben is azonnal végrehajtandó halálbüntetést szabtak ki az elkövetőre. Ez bizonyítja azt is, hogy a kontinentális zárlat bevezetésével kialakult rendszer és annak negatív hatásai jól érzékelhetően indukálták a fekete kereskedelem elburjánzását a kontinensen és Napóleon birodalmában.

²⁶ A képek forrása: <http://www.douane-napoleon.nl>

²⁷ Manfred, Al'bert Zahorovic: i. m. 203.o.

²⁸ Ellis, Geoffrey: i.m. 202.p.

A csempészet hatása az angol-francia gazdasági háborúra

Egy mondás szerint a bűn mindig egy lépéssel a bűnüldözés előtt jár. Így volt ez a Napóleon korabeli csempészetrel is. A francia császár törekvései ellenére sem tudott gátat szabni a zugkereskedelemnek. A kontinentális zárlat bevezetésével olyan árucikkek tűntek el szinte teljesen a napóleoni határokon kívülről, mint a kávé, a tea, a cukor, a pamut vagy a dohány. Ezek nagy részét Londonon keresztül szállították Európába. Nem véletlen tehát, hogy az eddig is működő csempészet listájára a gyarmati áruk és a luxuscikkek mellé ezek az általánosnak mondható termékek is felkerültek. Később, 1811-ben, Franciaországot komoly gazdasági válság sújtotta. Ez két dolognak volt betudható. Egyrészt a kontinentális zárlat negatívan visszahatott, hiszen minden típusú kapcsolatteremtés tiltva volt Angliával, így az angol felségterületeken keresztül haladó kereskedelmi útvonalak legális forgalma csaknem a nullával volt egyenlő. Ennek is volt köszönhető egyébként, hogy a korban újra felélénkült a nagy múltra visszatekintő levante-i kereskedelmi útvonal. Másrészt Franciaországot az 1811-es évet megelőző két évben is komoly időjárási viszontagságok sújtották.²⁹ A nagy mértékű aszály tönkretette a termést és az állatállományt is megtizedelte, ennek folytán pedig az említett évre több helyen is gabonahiány és éhínség alakult ki. Emiatt innentől kezdve a csempészek listájára felkerültek az olyan általános árucikkek is mint a hús, a gabona vagy a kender. Látható tehát, hogy a fekete kereskedelem mozgatórugója ebben az időszakban már nem csak az óriási haszon volt, hanem több helyen egyszerűen az életben maradásért vívott harc eszközévé is vált. Lássuk tehát milyen méreteket öltött a csempészet ilyen körülmények között a napóleoni Európában és hogyan válhatott a kontinentális rendszer összeomlásának egyik fő okává.

1810 végére a Francia Császárság határai a Török Birodalom határaival voltak szomszédosak. Párizsból egészen a szultán birodalmáig eljuthatott valaki úgy, hogy nem hagyta el a francia ellenőrzés alatt álló területeket (lásd: Függelék: 1. ábra). A Napóleon által ellenőrzés alatt tartott óriási területet szinte teljesen behálózták a csempészek útvonalai. Ha nagyon egyszerűen kéne felvázolnom ezeket az útvonalakat akkor azt is mondhatnám, hogy elég, ha összevetünk két Európa térképet, egyet amely Európa domborzatát ábrázolja és egyet, amely a Napóleon korabeli viszonyokat ábrázolja. Ha bejelöljük az így kapott térképen a kikötővárosokat, a nagyobb folyókat és városokat akkor meg is kapjuk szinte teljes egészében az Európát átszövő csempészhálót. Azért merem ezt állítani, mivel elmondható, hogy a tengereken zajló csempészforgalomnál sokkal

²⁹ Crouzet, Francois: L'économie britannique et le blocus continental (1806-1813). Paris, Universitaires de France, 1958. 787.p.

nagyobb méreteket öltött a folyókon és országhatárokon zajló fekete kereskedelem. Ennek nagyon egyszerű oka van, méghozzá a földrajzi adottságok. A tengereken illetve kikötőkben nem volt egyszerű feltűnés nélkül elrejtteni a csempészett árukat, hosszas tervezés és előkészület volt szükséges hozzá. Ezzel ellentétben a belső határok menti erdőségek, folyók és szigeteik, a hegységek és a köztük húzódó völgyek kitűnő lehetőséget biztosítottak lerakatok és csempészbázisok létrehozására.³⁰

Meg kell említeni azt is, hogy mivel a napóleoni Franciaország folyamatosan háborús konfliktusokkal nézett szembe, így egyre több és több katonára volt szükség. Ezzel együtt járt az is, hogy a városokban csökkent a helyőrség és ezáltal a vámsholgálatot teljesítők száma is. A fekete kereskedelem kockázata egyébként is eltörpült a várható haszon mellett, így azonban még könnyebbé vált a csempészek dolga. Azok számára akiknek pedig az életben maradáshoz és a napi betevőt biztosító a fekete kereskedelem, egyáltalán nem is foglalkoztak a felmerülő kockázatokkal.

Természetesen nem szabad elmenni amellett a tény mellett, hogy a források jelentős része elfogott adatokról szól, így a fekete kereskedelem méreteiről nem lehet teljes képet adni, nem tudhatjuk, hogy pontosan mekkora árumennyiség jutott át az egyes határokon. Azonban a fekete kereskedelem jelentőségére már az elfogott adatok alapján is lehet reális következtetéseket levonni.

A csempészett angol áruk nagy része két útvonalon keresztül érkezett a kontinensre. Az egyik az Északi-tengeren és Balti-tengeren keresztül vezetett, a másik pedig Gibraltáron át Máltán keresztül. Tisztában voltak ezzel a franciák is, hiszen egy 1807-re datált térképen (lásd: Függelék: 2. ábra) ennek a két útvonalnak a forgalma látható bejelölve.

Az angol csempészek és az északi partvidék legfontosabb központja Helgoland volt, amelyet 1807-ben hódítottak vissza a britek a franciáktól. Ezt a nagyon apró szigetet 1808-tól találóan „Kis Londonnak” is nevezték. (lásd: Függelék: 3. ábra) Itt csaknem 120 hajó kötött ki évente és körülbelül, mai viszonyokra átszámolva, 8,000,000 font értékű árut csempészték át. Ez ma körülbelül 3 milliárd magyar forintot jelent. Innen szállítottak árut az Elba és a Rajna torkolatához. A legtöbb forrás a Rajna partvidékéhez köthető. Az egyik legfontosabb ezek közül Rovigo hercegének visszaemlékezése, aki magával Napóleonnal ápolt kitűnő személyes kapcsolatot. Korábban maga a császár adományozta neki a hercegi címet. A herceg néhány évig Frankfurtban és Strasbourghban teljesített szolgálatot csapatai élén. A megemlékezéseit 1828-ban Párizsban ki is adták. További fontos forrást jelentenek azok a jelentések és levelek, melyeket Louis-Alexandre Berthier, a francia hadsereg vezérkari főnöke küldött Napoleonnak. A hadügyminiszteri posztot is ellátó Louis-Alexandre Napoleon egyik legbefolyásosabb segítőtársa lett. 1807-ben Amsterdamban

³⁰ Crouzet , Francois: i.m. 236.p.

tett látogatása után egy levelében arról ír, hogy a manchesteri és birminghami gyárak folyamatosan szállítatnak árut az északi partokhoz.

„...„gales qui attendaient les produits britanniques dans nos ports, la contrebande suffisait donc pour leur créer des débouchés. Les manufactures de Birmingham et de Manchester étaient en assez grande activité.”³¹

A Helgolandraól érkező árut három nagy kikötőváros fogadta, Antwerpen, Rotterdam és Amsterdam. A legutóbbi az előző kettőhöz képest csak hasznosító, úgynevezett felvevő város volt. Rotterdamban keresztül bonyolították azt az illegális kereskedelmet, amely az egész Rajna partvidékét ellátta az Angliából, Helgolandon át érkező csempész árucikkkel. A jelentések alapján ezen a területen mindenféle árucikket csempészték. Legnagyobb mértékben dohányt és kávé.

A források több várost is említene a Rajna mentén (lásd: Függelék: 4. ábra). A Rotterdam – Frankfurt vonalon Köln és Düsseldorf mellett találtak a vámosok illegálisan behozott árukkal teli, titkos raktárakat és fogtak el csempészeket.

1809-ben Napóleonnal komoly konfliktusa támadt Lajossal, Hollandia királyával, aki alattvalói érdekeit nézve nem akarta betartani a kontinentális zárlat rendelkezéseit. A császár ekkor már Hollandia teljes bekebelezésén gondolkodott, hogy megakadályozza a titkos angol-holland kereskedelmet. Lajosnak írt levelében szinte feltételként szabja meg teendőit.

„...par ce dernier à la contrebande, exigeait en' punition qu'on lui livrât le territoire compris entre le Rhin, d'Anvers à Breda, espérant se mieux garder contre la contrebande lorsqu'il aurait cette ligne, et menaçant même de prendre toute la Hollande, si les abus dont il se organisation plaignait continuaient à se reproduire.”³²

Miután nem sikerült egyezsége jutnia sem Angliával, sem pedig Lajossal, a császár 1810-ben csapatokat küldött Hollandia megszállására. Lajos lemondott a trónról fia, Napoléon-Louis herceg javára és elmenekült a királyságból. A hatéves II. Lajos király „uralkodása” mindössze két hétig tartott, július 9-én Napóleon a Francia Császársághoz csatolta Hollandiát.

³¹ „A csempészek megcsinálják a lehetőséget, ha engeded, figyeld meg, a brit áruk elárasztják kikötőinket. A birminghami és manchesteri gyárak igen aktívak.” - Forrás: Louis-Alexandre Berthier levelezései. (<http://www.napoleonica.org/us/>)

³² „...a csempészek számára legutóbb kiszabott büntetéseket kell alkalmazni a Rajna mentén Antwerpentől Bredáig, abban a reményben, hogy jobban lehet őrizni ezt a vonalat, fenyegetni kell, hogy a szervezet ne szaporodjon tovább.” - Forrás: Napóleon levelezései. 1809. (<http://www.napoleonica.org/us/>)

Frankfurt és Strasbourg között Stuttgart jelentette a legfontosabb lerakatot.³³ A város szinte minden ezzel kapcsolatos jelentésben szerepel. Strasbourg volt az egyik olyan belső központ, amely a csempészek legfőbb célpontjai közé tartozott.³⁴ A birodalomban elburjánzó fekete kereskedelem reális súlyát nehéz számokkal bizonyítani, hiszen mint említettem, csak az elfogott áruk adatai állnak rendelkezésünkre, azonban Strasbourg helyzetéből egészen pontos következtetéseket lehet levonni. Louis-Alexandre egyik jelentésében úgy ír a városról, hogy a birodalmat sújtó válság közepette kongtak az ürességtől az üzletek, ennek ellenére a város lakóinak életében ez egyáltalán nem érezte magát. A fekete kereskedelem útján érkező árucikkek olyan mértékben árasztották el a várost, hogy senkinek nem állt érdekében a legális módon működő üzletekben megvásárolni az árukat.³⁵ Nem véletlen, hogy Napóleonnak Strasbourgban szinte terrorisztikus uralmat kellett bevezetnie. A rögtön ítélő bíróság az átlagosnál is szigorúbban ítélkezett, a fennmaradt források alapján a csempészzel kapcsolatos ügyek több mint 70%-nál halálos büntetést szabtak ki.³⁶ A város és a csempészet együttes vonzerejét jól bizonyítja, hogy 1810 és 1814 között 16000 katonai fogolyból csaknem több mint 3000 ember neve köthető Strاسبourghoz.³⁷ A vámosok bejelentés nélkül végezhettek házkutatásokat és dúlhattak fel üzleteket. Akiről bebizonyosodott, hogy nem tiszta a keze, azonnal elvitték. Azoknak az üzleteknek melyekről kiderült, hogy csempészáruval szolgáltak, letartóztatták a tulajdonosát. A boltot bezárták és a termékeit lefoglalták. Ezeket az árukat csak ritka esetben semmisítették meg, általában a hadsereg hasznosította.³⁸

A Balti-tenger bejáratánál a fekete kereskedelem nyitott kapuja Göteborg volt. 1808-ban 1300000 font kávé és 3000000 font cukrot csempészttek itt át. Ez ma körülbelül 462 millió forintnak megfelelő kávé és 1 milliárd 65 millió forintnak megfelelő cukrot jelent. 1809-re a kávé átcsempésztett mennyisége 4500000 fontra emelkedett míg a cukoré 7500000 fontra. 1810-re a két szám megduplázódott. Göteborgból a csempésztett árut Pomerániába, porosz területekre, Lengyelországba és Oroszországba szállították.³⁹

A problémák ezen a vidéken is jelentkeztek már a kontinentális zárlat kihirdetése előtt. 1802. január 7-én a Kereskedelmi Kamara számára érkezett egy jelentés melyben belga területen működő angol vonatkozású gyárakról számolnak be. Ezeknek a gyáraknak vagy angol tulajdonosa volt, vagy angol nyelven működtették, vagy angol alapanyagokat használt. Az ilyen gyárak tulajdonosai vagy visszamenekültek Angliába a kontinentális zárlat kihirdetése után, vagy álnévvvel

³³ Ellis, Geoffrey: i.m. 204.p.

³⁴ Crouzet, Francois: i.m. 135-136.p.

³⁵ Ellis, Geoffrey: i.m. 205-206.p.

³⁶ Heaton, Herbert: Non-Importation, 1806-1812. in The Journal of Economic History. Vol.1, No. 2, pp. 178-198.

³⁷ Forrás: Liste de 16000 militaires prisonniers (16000 katonai fogoly listája 1810 és 1814 között)

(http://digitalbooks.napoleon.org/book/index.php?collection=FNAP_MEHLISS_LISTE#)

³⁸ Daly, Gavin: Napoleon and the 'City of Smugglers', 1810-1814. in The Historical Journal Vol. 50, No. 2, pp. 333-352.

³⁹ Tulard, Jean: i.m. 454.o.

tovább próbálták működtetni üzleteiket és gyáraikat. 1808-ra ezeket a gyárakat teljesen felszámolják és francia kézbe adják. A bevezetett szigor miatt több lázadás is kitört, azonban ezeket pillanatok alatt megfékezték és leverték a francia katonák.

*"Cependant il restait la contrebande, qui des! Manufactures se faisait dans de très-grandes proportions, soit anglaises, par les frontières de la Belgique, encore mal gardées, soit par la voie de Hambourg. Les négociants de cette dernière place, en introduisant les marchandises anglaises sur le continent, et en dissimulant leur origine..."*⁴⁰

A Földközi-tengeren szintén megvolt a csempészek kedvelt kikötője. Itt Málta látta el a központ és a legfontosabb lerakat szerepét. Ez a sziget, ahogyan említettem, korábban már komoly konfliktus forrás volt Anglia és Franciaország között. Az Amiensben, 1802-ben megkötött békeszerződés egyik pontja Málta kiürítéséről szólt. Sem angol, sem francia haderő nem állomásozhatott volna a szigeten, azonban a britek nem mentek bele abba, hogy kivonják erőiket a stratégiaiul rendkívül fontos területről. Nem véletlen, hiszen olyan kereskedelmi és hadi központként szolgált, ahonnan könnyedén el lehetett érni Dél-Európa, Észak-Afrika és a Balkán kikötőit.⁴¹

Málta a kontinentális zárlat kihirdetése után a legforgalmasabb csempészközponttá vált, de már 1806 előtt is komoly forgalmat bonyolított le. 1800 szeptember 5-én a sziget francia megszállóinak parancsnoka, Vaubois tábornok megadta magát a brit Henry Pigot tábornoknak. A fegyverletételt több tárgyalás is megelőzte, melyben Vaubois többször is hangsúlyozta, hogy a csempészzel szemben igyekezzenek fellépni.

*„...contrebande de guerre, les neutres sentaient à être... essentielle..."*⁴²

Az angol fennhatóság alatt álló szigetről Afrikából érkező termékeket, luxuscikkeket csempészek leginkább, de a listán szerepelt a kávé, a gyapot, a tea, a dohány is.

Gibraltár is komoly fejtörést okozott a franciáknak. Spanyolországban, 1801 június 17-én történtek az első komolyabb intézkedések. A francia vámosok spanyol kereskedőket fogtak el

⁴⁰ „De ott van a csempészet! Angol kézben lévő, vagy angol nyelven irányított gyárak Belgium határain, melyek rosszul őrzöttek egész úton Hamburgig. Az utóbbi helyről a kereskedők brit árukat terjesztenek a kontinensen és eltitkolják származási helyüket.” – Forrás: Kereskedelmi Kamara iratai 1802. 12.p.

(<http://digitalbooks.napoleon.org/book/index.php?collection=HISTOIRETHIERS4&type=normal#>)

⁴¹ Ellis, Geoffrey: Napoleon's continental blockade: The Case of Alsace. Oxford, Clarendon, 1981.

⁴² „a csempészet elleni küzdelemben nem szabad semlegesnek lenni... ez elengedhetetlen” – Forrás: angol-francia tárgyalás Máltán. (1800.július) – Histoire du Consulat et de l'Empire
(<http://digitalbooks.napoleon.org/book/index.php?collection=HISTOIRETHIERS2&type=normal#>)

miközben orosz címkével ellátott árucikkeket akartak hajóra pakolni. A Kereskedelmi Kamara által kiadott jelentésbe a következőket foglalták bele.

„Les neutres pouvaient naviguer librement entre tous les ports du globe, même ceux des nations belligérantes. Ils pouvaient, suivant l'usage, y apporter tout, excepté la contrebande dite de guerre.”⁴³

A kontinentális zárlat kihirdetése után 2 évvel Louis-Alexandre ismét említi egy levelében a csempészetet. Egy spanyol kikötőben elfogtak egy francia vámőrt 1808 áprilisában. A vádak szerint kenőpénzt fogadott el brit tengerészekről. A rögtön ítélő bíróság előtt zajló eseményeknek, levele alapján, valószínűsíthetően Berthier is tanúja volt. A levél hangvétele egyébként az általános francia vélekedést is jellemzi. Azokat a franciákat, akik nem tettek eleget a császár intézkedéseinek, felségárulónak tekintették és ha a megfelelő hatóságok nem is, a társadalom kivette magából. Ez az általános hangulat az 1810-es évek második felében gyökeres változáson ment keresztül, hiszen két aszályos év után jelentkeztek a gazdasági válság első jelei.

„...la piraterie, qui était une barbarie déshonorante pour l'Europe... Par exemple, Gibraltar servait aux Anglais à entretenir en Espagne une contrebande, honteuse et corruptrice pour ce pays!”⁴⁴

Extrém esetekről is maradtak fent források. Jack Rattenbury, angol csempész, harminc évnyi tengeri tapasztalat után könyvet írt az életéről. Ezt először 1837-ben adták ki. Visszaemlékezéseiben több esetben is szól a Máltáról lebonyolított csempészetéről. Megemlíti, hogy többször embereknek is segítettek elszökni a napóleoni birodalom határain kívülre. Állítása szerint több dezertőr katonának is segített. Egyik visszaemlékezésében, mely 1808. júniusáról szól, a kávé csempészéssel kapcsolatban ír. Összegyűjtötték a Máltára befutó hajókon elhunyt tengerészeket. A holttesteket felvágták, beléjük helyezték a csempészetre szánt kávé üvegekben, majd összevarrták a testeket.

Jack Rattenbury élete bizonyíték arra is, hogy a fekete kereskedelem komoly mozgatórugója lehetett az angol kereskedő réteg. Az angol csempész több kereskedőtől is megbízást kapott, illetve homályosan fogalmaz, amikor az angol koronával való kapcsolatáról ír. Biztosan nem állítható, de visszaemlékezései végén megemlíti, hogy a királyi udvar küldöttei letartóztatták és börtönbe

⁴³ „A világ minden kikötője között semlegesen navigálni szabad, még a hadviselő felek között is. A csempészet viszont a háború maga.” – Forrás: Kereskedelmi Kamara jelentései. 156.p. (1801. június 17.)

(<http://digitalbooks.napoleon.org/book/index.php?collection=HISTOIRETHIERS3&type=normal#>)

⁴⁴ „...kalózkodás, szégyenletes barbarizmus Európában. Például, Gibraltár az angol és spanyol csempészet szolgálatában áll, szégyenletes és korrupt az ország!” – Forrás: Louis-Alexandre Berthier levelezései. 1808

vetették, annak ellenére, hogy évekkel azelőtt milyen dicső szolgálatot tett Angliának.⁴⁵ Ezek alapján természetesen nem állítható 100%-os biztossággal, hogy az angol felső politika valamilyen módon próbálta szervezni a kontinentális zárlat ideje alatt működő csempészetet, hiszen hivatalos okmányokat ezzel kapcsolatban nem találtam. Azonban az biztosan állítható, hogy a brit kereskedők előszeretettel béreltek fel csempészeket áruik célba juttatására.

Az angol statisztikák szerint az Európába irányuló kivitel csak 1808-ban szenvedett lényeges csorbát, melyben persze jelentős szerepe volt a zárlatnak. Leginkább a csempészetnek köszönhetően 1809-re a kivitel emelkedni kezdett és 1810-re már eléri az 1805-ös szintet.⁴⁶ Ha az 1805-ös évet vesszük 100%-nak akkor 1808-ban a saját kivitel 20,9%-on állt míg a reexport 51,6%-ra esett vissza. 1809-ben a saját kivitel 55,2%-ra nőtt a reexport pedig 140%-ra emelkedett míg 1810-ben az első adat 74,6%-ot a második pedig 97,3%-ot ért el.⁴⁷ Az 1809. évben kezdődő emelkedést a Franciaország és Ausztria között kirobbant konfliktus magyarázza pontosabban, hiszen a háború kitörésével újabb fegyveres erőkre volt szükség, ezeket pedig az egyes városok helyőrségéből vonták el így a csempészet akadály nélkül működhetett.⁴⁸

A francia vezetés jól tudta, hogy milyen árat kell fizetnie az országnak, ha nem sikerül visszaszorítania a csempészetet. Napóleon tudatában volt, hogy ez teljesen aláássa az Angliával vívott háború sikerének lehetőségét. A források jól mutatják, hogy mindent megpróbált megtenni annak érdekében, hogy a titokban a britekkel zajló kereskedelmet visszaszorítsa. Azonban a folyamatos háborúk miatt a szárazföldi haderő, a tráfalgari fiasco miatt pedig a flotta is tehetetlen volt a kontinentális zárlat betartatásában, a szabályok pedig mint láttuk ezek nélkül nem tudtak érvényt szerezni maguknak. A csempészek megállíthatatlanul árasztották el a kontinens brit árucikkével, ezzel pedig az is eldőlt, hogy Anglia nem fog gazdasági válság miatt térdre kényszerülni Napóleon előtt. A csempészet miatt több helyen is bevezetett szigorú, terrorisztikus intézkedések általános elégedetlenséget szültek és kitűnő alapot szolgáltatottak a császári iga elleni felkelésekhez. Így a kontinentális rendszer már jóval az oroszországi katasztrófa előtt elkezdett széthullani, méghozzá azon vonalak mentén, amelyeket a fekete kereskedelem húzott Napóleon birodalmában.

⁴⁵ Forrás: Jack Rattenbury: *Memoirs of a smuggler*. 1837. (<http://www.smuggling.co.uk/ebooks/rattenbury.html>)

⁴⁶ Heaton, Herbert: i.m. 192.p.

⁴⁷ Tulard, Jean: i.m. 464.o.

⁴⁸ Crouzet, Francois: Wars, Blockade, and Economic Change in Europe. in *The Journal of Economic History*, Vol. 24, No. 4, pp. 567-588.p.

Összegzés

Napóleon birodalmának határait lehetetlen volt folyamatos ellenőrzés alatt tartani. A kontinentális zárlatot elfogadó államok határai a kontinentális rendszer részeivé váltak. Ezt a rendszert Napóleon családja és a haderő mellett a kontinentális zárlat rendelkezései fűzték egybe. A berlini dekrétum által kihirdetett rendelkezéseket Franciaország, Spanyolország, az Itáliai Királyság és Nápolyi Királyság, a Habsburg Birodalom, az Illír provinciák, a Varsói Nagyhercegség, a Rajnai Konföderáció, Svédország és Svájc is egyaránt elfogadta. Sőt, ha az 1807-es évet nézzük, Oroszországot is felsorolhatnánk, hiszen a Tilsitben megkötött békeszerződésben az oroszok is elfogadták a zárlat rendelkezéseit. Habár a tilsiti egyezmény nem volt hosszú élettartamú, ez azt jelenti, hogy 1807-ben, egyszerre tizenegy állam zárta be hivatalosan kikötőit az angol hajók előtt.⁴⁹ Az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat után ez volt a második olyan dekrétum, melyet ennyi állam egy időben elfogadott. Nem véletlen tehát, hogy Anglia exportja a következő évben drasztikusan visszaesett. A zárlat azonban hosszú távon sokkal inkább sújtotta az anyaországot. Az 1811-es válság arra kényszerítette Napóleont, hogy a trianoni és fontainebleau-i rendeletek kiadásával néhány engedményt tegyen a kontinentális zárlat által előírt pontokban. Innentől kezdve beszélhetünk az engedmények rendszeréről. Természetesen a fő kiváltó oka az egyre elhatalmasodó válság volt, de elhanyagolhatatlan tényező a csempészet és a fekete kereskedelem jelenléte is. A zugkereskedelemmel vívott folyamatos, eredménytelen harc miatt Napóleon abban bízott, hogy az általa tett engedmények hatására visszaszorul az illegális árucseré. Azonban a csempészet ennek ellenére is folyamatosan virágzott, napról napra aláásva a császár gazdasági háborúhoz fűzött reményeit.⁵⁰

Anglia kereskedői bőségesen megfizették a csempészeket azért, hogy áruikat célba juttassák a kontinensen. A fekete kereskedelem ilyen mértékű kihasználása segítette Angliát a válságból történő kilábalásból. A kontinentális zárlat negatív hatásai a csempészetnek köszönhetően csak nagyon rövid ideig mutatkoztak a szigetország területén. A briteknek sikerült talpon maradni, hiszen míg az európai országok hivatalosan elvesztek számukra, sikerült új piacokat találniuk. Portugáliát, a levantei útvonalat, Brazíliát és a spanyol gyarmatokat ők látták el áruikkal. 1812 után a Napóleon uralma alatt álló terület nagysága egyre csökkent. Az oroszországi kudarc Európában általános felbátorodást váltott ki és bebizonyította, hogy a francia császár is legyőzhető. Egyre több terület veszett el és lépett ki a berlini dekrétum rendelkezései alól. Habár a kontinentális zárlat

⁴⁹ Crouzet, Francois: i.m. 217.p.

⁵⁰ Uő.: i.m. 427.p.

továbbra is érvényben maradt a rendszer így teljesen hatástalanná vált, hiszen az elveszett területekre az angol gazdaság cikkei és termékei akadálytalanul áramlottak be immár legálisan is, a szigetországot tehát már ezzel a módszerrel sem lehetett térdre kényszeríteni. Az Angliától „acélajtókkal” elzárt kontinenst azonban láthatatlan repedések osztották meg már a zárlat kihirdetésének pillanatától. Napóleon kontinentális rendszerét már a kezdetektől fogva vírusként fertőzte meg és gyengítette a csempészet. A francia császár elvesztette a gazdasági háborút a kontinentális rendszer teljesen felbomlott.⁵¹

Napóleon önéletírásában röviden foglalja össze a kontinentális rendszer összeomlásával kapcsolatos véleményét.

„Anglia érzé a’ veszedelem’ nagy voltát, és nem kímélt semmit, hogy azt elháríthassa. Egész királyságot lehetne venni azon, a’ mennyibe néki az én Continentál-Systemám’ eltörlése és a’ népeknek ellene való fellázasztása került.

...a história az én Blokada-Systemám’ nagyságát és érdemét sanctionálni fogja. Hogy azt a’ Nemzetek’ részvétlensége és ostobasága vissza vetette, azon kevésbbé csudálkozom, mint szomorkodom... Igaz marad mindenha, hogy az megmutatta Európának, miképp’ lehessen Angliát arra juttatni, hogy ez tőle feltételeket fogadjon el...”⁵²

Természetesen a fekete kereskedelem teljes méreteit képtelenség megadni, hiszen nem tudjuk, hogy milyen és mekkora mennyiségben kerültek át határokon a fekete kereskedelem áruai. Ennek ellenére a téma további, komoly, izgalmas és érdekes lehetőségeket rejt magában. Egyes városok helyi, mikro szintű kutatásával akár még pontosabb adatokat is kaphatok a Napóleon korabeli fekete kereskedelemről. Igaz a Franciaországban fellelhető források digitalizálása már rendkívül előrehaladott állapotban van, de a helyi, levéltári kutatások után akár egy-egy város teljes, korabeli csempészetét is fel lehetne vázolni, a fennmaradt de egyelőre nem digitalizált források alapján.

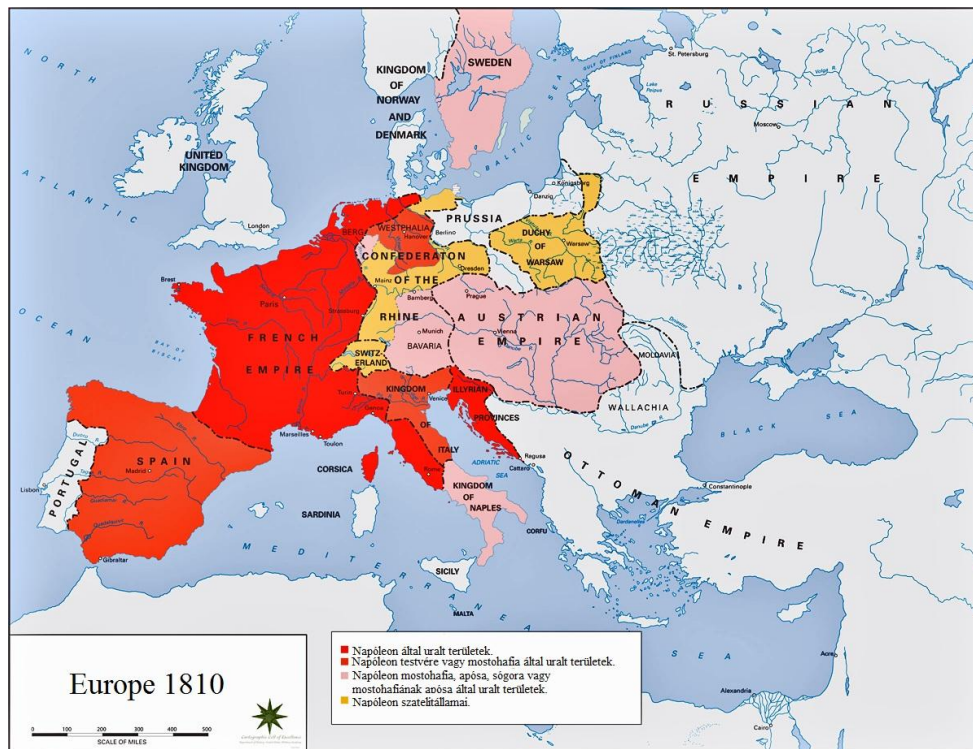
Szándékomban áll Angliában kutatni és kideríteni, hogy vajon milyen mértékben támogatta az angol parlament és a királyi udvar az Európába irányuló kereskedelmet a kontinentális zárlat ideje alatt. Mihelyst lehetőségem nyílik, szeretnék eljutni a lehető legtöbb, a kutatott korban is jelentős városba és összegyűjteni a fekete kereskedelemmel kapcsolatos adatokat, forrásokat. Céljaim közt szerepel ezen települések mikro szintű kutatása és ezáltal a napóleoni háborúban és a kontinentális rendszer működésében betöltött szerepük bemutatása. A megfelelő mennyiségű adat összegyűjtése után terveim közt szerepel egy a kontinentális zárlat ideje alatt működő csempésztevékenységet összegző szintézis megírása is.

⁵¹ Crouzet, Francois: i.m. 845.o.

⁵² Bonaparte Napóleon: i.m. 76.o.

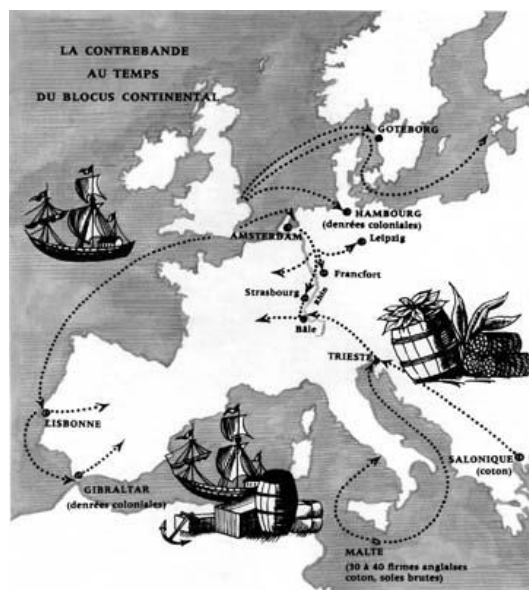
Függelék

1. ábra: Európa 1810-ben

53

2. ábra: 1807-es francia térkép a csempészútvonalakról

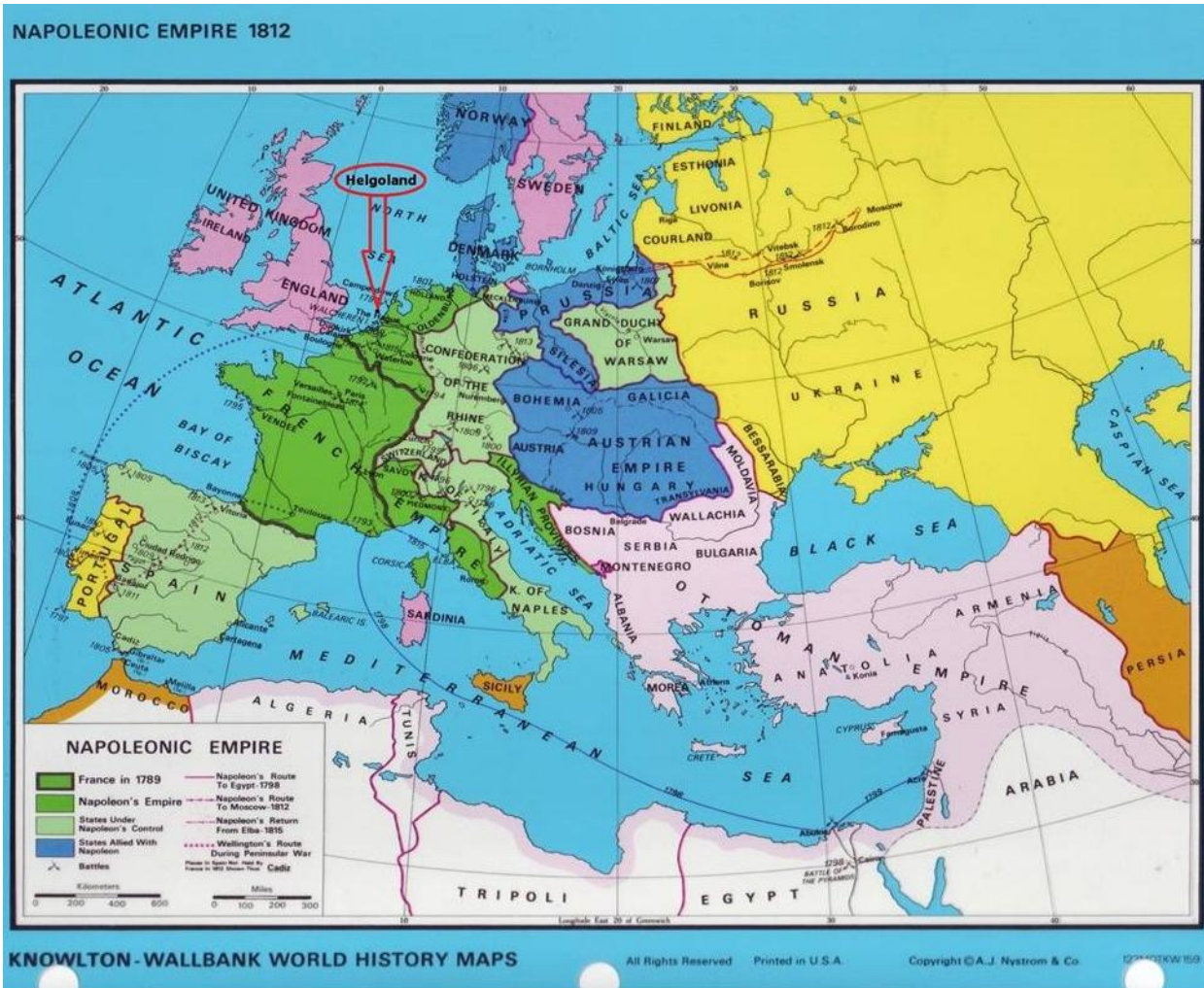

54

⁵³ A térkép saját készítésű. Az alap forrása: <http://www.worldatlasbook.com>

⁵⁴ A térkép forrása: http://www.napoleon.org/en/gallery/pictures/files/Map_contreband_routes_at.asp

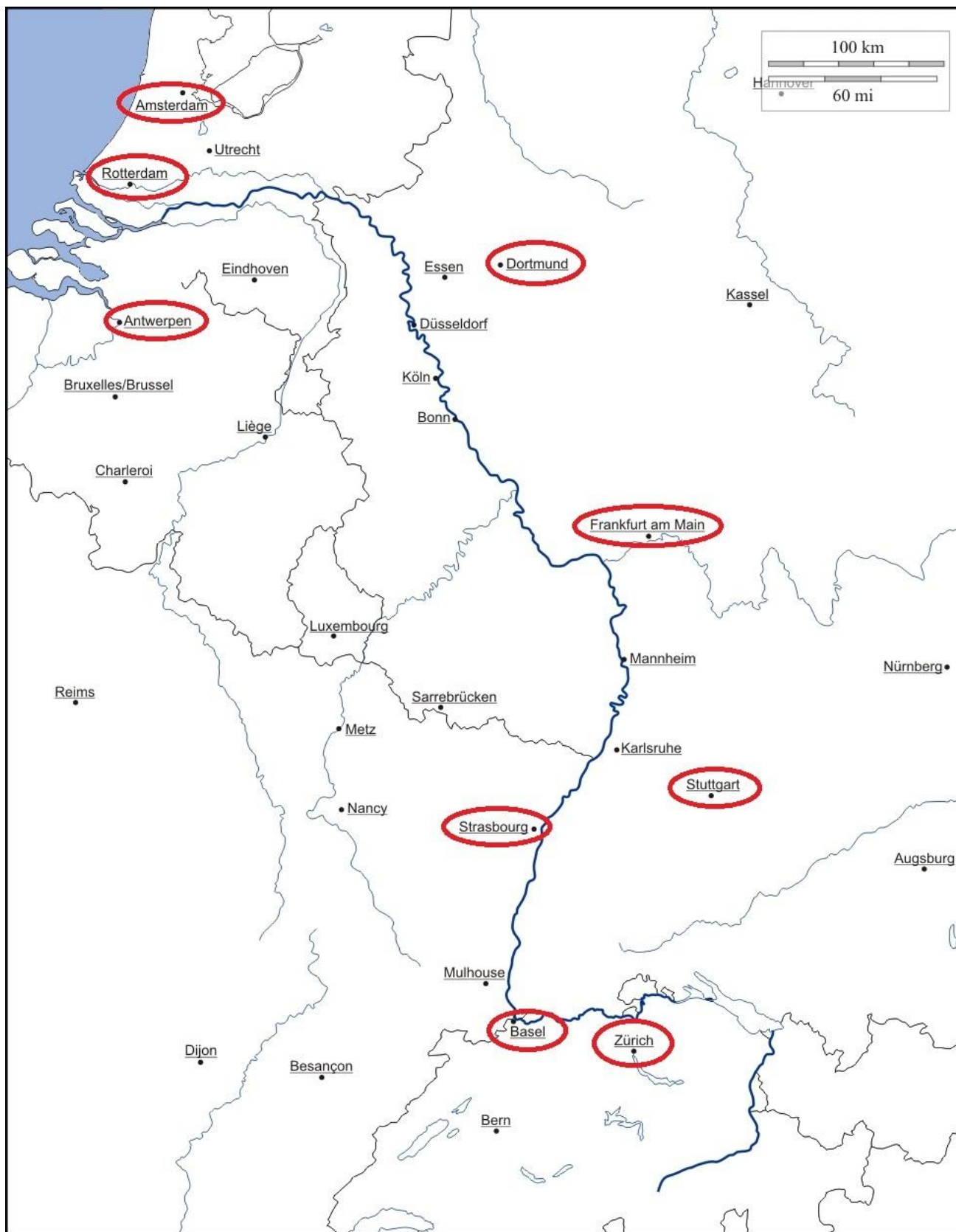
3. ábra: Európa 1812-ben

55

⁵⁵ A kép forrása: <http://mrjamieson.wordpress.com/2012/04/03/map-of-europe-before-after-congress-of-vienna/>

4. ábra: Csempészközpontok és lerakatok a Rajna partján

Bibliográfia:

Források:

Angol-francia tárgyalások Máltán. 1800. július. in Histoire du Consulat et de l'Empire. 106.p.
(<http://digitalbooks.napoleon.org/book/index.php?collection=HISTOIRETHIERS2&type=normal#>)

Bonaparte Napóleon: Napoleon önéletírása saját keze és dictálása után (ford.: Fábián Gábor).
Budapest, Hasonmás, 1992.

A berlini dekrétum. 1806. november 21.

(http://www.napoleon.org/en/reading_room/articles/files/berlin_decree.asp)

A Chambre de Commerce (Kereskedelmi Kamara) iratai és jelentései:

1801 – 106-107.p

(<http://digitalbooks.napoleon.org/book/index.php?collection=HISTOIRETHIERS2&type=normal#>).

1802 - 12.p.

(<http://digitalbooks.napoleon.org/book/index.php?collection=HISTOIRETHIERS4&type=normal#>)

1807 – 281.p.

(<http://digitalbooks.napoleon.org/book/index.php?collection=HISTOIRETHIERS9&type=normal#>)

Actes judiciaires (Periratok): Joseph Cockburn perirata 1746-ból, Ebenezer Hartley perirata 1791-ből (<http://www.napoleonica.org/us/>)

Jack Rattenbury: Memoirs of a smuggler. 1837.

(<http://www.smuggling.co.uk/ebooks/rattenbury.html>)

Kereskedelmi egyezmény. Kelt 1800 júliusán. in Histoire du Consulat et de l'Empire 106-107.p.
(<http://digitalbooks.napoleon.org/book/index.php?collection=HISTOIRETHIERS2&type=normal#>)

Liste de 16000 militaires prisonniers 1810-1814 (16000 katonai fogoly listája 1810 és 1814 között)

(http://digitalbooks.napoleon.org/book/index.php?collection=FNAP_MEHLISS_LISTE#)

Louis-Alexandre Berthier levelezései. (<http://www.napoleonica.org/us/>)

Mémoires du Duc De Rovigo, pour servir á l'histoire de l'empereur Napoléon (Anne Jean Marie René Savary, 1828, Párizs)

(<http://www.gutenberg.org/cache/epub/20108/pg20108.html>)

Napóleon levelezései. 1809. (<http://www.napoleonica.org/us/>)

Felhasznált irodalom:

Britt, Albert Sidney: The wars of Napoleon. New Jersey, Avery Publishing Group, Inc., 1985.

Chatterton, E. Keble: King's cutters and smugglers 1700-1855. London, George Allan & Company, 1912.

Crouzet, Francois: L'économie britannique et le blocus continental (1806-1813). Paris, Universitaires de France, 1958.

Crouzet, Francois: Wars, Blockade, and Economic Change in Europe. in The Journal of Economic History, Vol. 24, No. 4, pp. 567-588.p.

Daly, Gavin: Napoleon and the 'City of Smugglers', 1810-1814. in The Historical Journal Vol. 50, No. 2, pp. 333-352.

Ellis, Geoffrey: Napoleon's continental blockade: The Case of Alsace. Oxford, Clarendon, 1981.

Heaton, Herbert: Non-Importation, 1806-1812. in The Journal of Economic History. Vol.1, No. 2, pp. 178-198.

Manfred, Al'bert Zahorovic: Napóleon (ford.: Nyilas Vera). Budapest, Gondolat, 1982.

Ruppenthal, Roland: Denmark and the Continental System. in The Journal of Modern History Vol. 15, No. 1, pp. 7-23.

Tarle, Evgenij Viktorovic: Napóleon. Budapest, Gondolat, 1972.

Tulard, Jean: Napóleon (ford.: Holub Krisztina). Budapest, Osiris, 1997.